

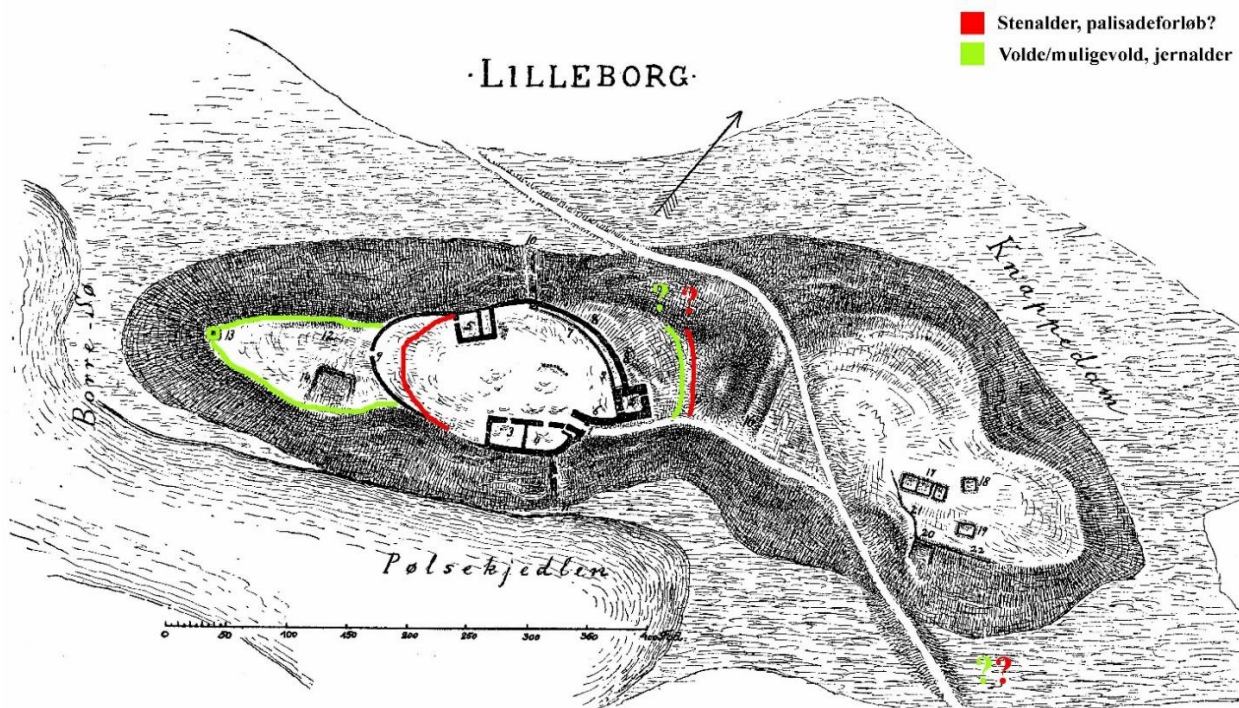
Lilleborg atter aktuel

Ved arkæolog Michael S. Thorsen, Bornholms Museum

Figur 1 - Lilleborg set fra Pølsekjedlen. Foto: Bornholms Museum, Michael S. Thorsen 2014.

"Lilleborg" er placeret midt på Bornholm i Almindingen. Den ligger på en klippekold (ca. 250 m x 80 m) omgivet af dybe lavninger med vand – "Borresø", "Knappedam" og "Pølsekjedlen". Adgangen til området har været vanskelig grundet et terræn præget af større og mindre højdedrag med mellemliggende vådområder. Det er indlysende, at området har været et velegnet sted for opførelsen af et forsvarsværk, da det let har kunnet forsvares.

Figur 2 – P. Haubergs tegning af Lilleborg med angivelse af muligt forløb af stenaldrens palisade (rød), men kun et sted er denne erkendt. Langs klippekoldens nordvestlige kant er en vold angivet. Den er udateret, men kunne indgå i jernalderborgens forsvar. Hvor volde kunne søges ved fremtidige undersøgelser, er angivet med grønt (baggrundstegning - Hauberg, P. 1911).

Der har gennem tiden været foretaget flere arkæologiske udgravninger på stedet. Vi ved, at de synlige ruinrester kan dateres til middelalderen. Men middelalderborgen har haft flere bygningsfaser, og rester af en tidligere fase kan stadig ses. Den tykke ringmur er placeret på toppen af klippekolden. Borgens indgang har været godt beskyttet et kvadratisk tårn med tykke mure, som ofte er det første den besøgende mødes af. Borgens middelalderlige navn kendes ikke. Først senere er den blevet kendt som Lilleborg og trods navnet har det været et imponerende bygningsværk.

Klippekolden har imidlertid haft en vigtig rolle længe før middelalderborgen blev anlagt. Ved ældre frilæggelser og udgravninger er der udover middelalderlige fund også fundet en del ældre fund. Disse viser, at klippekolden også har været anvendt længe før, at middelalderborgen blev etableret.

Lilleborgs overraskende nye forhistorie

I 2010 foretog Bornholms Museum v. arkæolog Michael S. Thorsen en mindre udgravning langs borgens sydlige ringmur, da hidtil urørte lag i forbindelse med restaureringsarbejde var blevet bortgravet og blotlagt (Thorsen, M. 2011).

Figur 3 – Afrenset profil fra 2010-udgravningen af urørte lag, der var blotlagt i forbindelse med restaureringsarbejde. Foto: Bornholms Museum, M. S. Thorsen 2010.

Denne undersøgelse gav os en langt bedre forståelse af, hvorfor der på Lilleborg er fremkommet så mange fund fra bondestenalder og jernalder.

En fundet palisade (et kraftigt stolpehegn) blev ikke sikkert dateret, men flere iagttagelser viser, at den med stor sandsynlighed skal knyttes til tragtbægerkulturen (en tidlig del af bondestenalderen). Palisaden overlejres med sikkerhed af et brandlag fra jernalderen. Palisader indgår i to typer af store anlægskonstruktioner i tragtbægerkulturen. Palisaden fra Lilleborg er formodentlig et såkaldt palisadeanlæg. Det betydelige fundmateriale på Lilleborg fra sen tragtbægerkultur kan hermed forklares. På Bornholm kendes to andre palisadeanlæg fra bondestenalderen – Vasagård (syd for Åkirkeby) og Rispebjerg (øst for Pedersker) blot 7,5 km øst herfor.

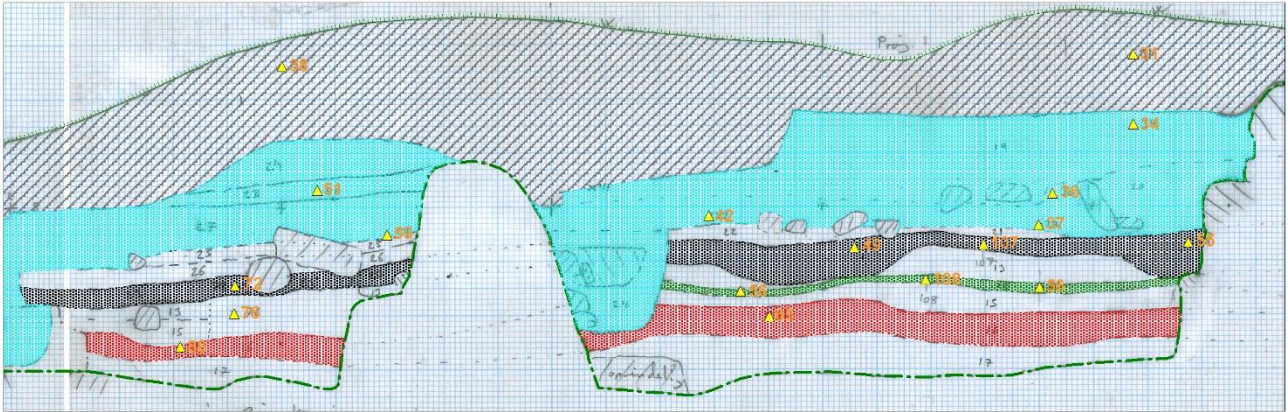
Bornholms Museum har nu helt aktuelt, i midten af september, fået resultatet af en C14-analyse af en hasselnøddeskal, der kan stamme fra palisadens fyld. Den forkullede hasselnøddeskal blev dateret til årene mellem ca. 1700 og 1900 f.Kr. Det er den senneolitiske tid, lige før overgangen til bronzealderen. Dateringen vurderes dog ikke at være retvisende for

palisadens alder, men svare til den forventede alder på et tyndt vækstlag, der blev fundet ved 2010-udgravningen. Fund fra laget kunne dateres til senneolitikum, og er samtidig med en række fund fra klippeknolden.

Figur 4 - Afrenset vandret flade fra 2010-udgravningen, hvor den erkendte delvis stenfyldte palisade kan ses som den mørkebrune aflange aftegn. Det sortfarvede brandlag fra jernalderen kan ses i baggrunden.

En af de vigtigste iagttagelser ved 2010-udgravningen var erkendelsen af et brandlag fra jernalderen – som stammer fra en formodet afbrændt jernalderborg. Ved udgravningen fandtes et brandlag med trækulstykker, større sammenhængende forkullede tømmer og ikke mindst forkullet korn. I laget lå flere lerskår, der entydigt kunne dateres til sidst i romersk- eller ældre germansk jernalder (overgang ca. 400 e.Kr), sandsynligvis sidstnævnte. Det er også herfra Nationalmuseets nye C14-dateringer fra tiden ca. 450 til 550 e.Kr. stammer fra. Konklusionen er, at klippeknolden før middelalderborgen har haft en forgænger i jernalderen. Meget tyder på at denne borg var brændt/blevet afbrændt.

Figur 5 - Del af den registrerede profil fra 2010-udgravningen med farvekode for de forskellige tidsalder. Skraveret – forstyrrede lag, blå - middelalder, sort - ældre germansk jernalder, grøn - senneolitikum/bronzealder og rød - tragtbægerkultur.

Derimod viste 2010-udgravningen ingen brandlag, der kunne knyttes til middelalderborgen. Mønterne fra borgen er siden blevet behandlet, og det bør bemærkes, at ca. 1/3 del af de fundne mønter er fra perioden fra 1259 til ind i 1270'erne, og hovedparten af dem dateres til 1270'erne. I den skriftlige kilde, der knyttes til Lilleborg, pålægger paven ærkebispens i Lund at nedlægge sit embede. Dette blev bl.a. begrundet med, at bispen via hans bror og en tysk fyrste havde ødelagt kongens borg på Bornholm i bund og grund. Der nævnes altså ikke her, at borgen er blevet afbrændt. Muligheden foreligger for at ødelæggelserne er overdrevet en lille smule. Det kunne også forklare, hvorfor så mange af mønterne er fra tiden efter 1259 (Horsnæs, H.; Märcher, M. og Thorsen, M. 2014 s 226-237.)

Lilleborgs overraskende nye forhistorie er derfor, at der i jernalderen har ligget en borg på samme sted som Lilleborg, og at den sandsynligvis i ældre germansk jernalder bliver afbrændt. En ny og langt større borg bliver herefter rejst i Almindingen 700 m derfra og får senere navnet Gamleborg. Senere omtrent 1150 e.Kr. erstattes Gamleborg af Lilleborg, der var væsentlig lettere at forsvare eller i det mindste med færre mænd.

Lilleborg udgraves igen

Nye udgravninger er i sep. 2025 atter foretaget på Lilleborg under projektet FORTIS v. arkæolog Laurine Albris fra Nationalmuseet. Mindre undersøgelser på de øvrige bornholmske borge er eller skal foretages i forbindelse med dette projekt. Det er håbet, at ny viden om borgene kan dokumenteres her.

Som led i projektet er korn fra brandlaget fra Bornholms Museums undersøgelser i 2010 blevet C14-dateret. De nævnte dateringer fra årene mellem 450 og 550 underbygger iagttagelserne fra Bornholms Museums 2010-undersøgelse, som er beskrevet ovenfor.

Nu venter vi spændt på de kommende analyser på nye prøver fra de helt nye udgravninger.

Litteratur og TV-indslag

Christins Seehusen 2017: Hammershus og Bornholms andre borge - En guide fra Bornholms Museum, s. 76-111.

Hauberg, P. 1911: "Lilleborg". Bornholmske Samlinger, sjette bind, s. 133-149.

Horsnæs, H.; Märcher, M. og Thorsen, M. 2014: Nye dateringer af Lilleborg – mønter fra middelalderborgen i Almindingen på Bornholm, Nationalmuseets Arbejdsmark 2014, s 226-237.

Møller, Torben Østergaard 2014: "Myten om Lilleborg gennemhullet". Bornholms Tidende, 17/2 2014, s. 5.

Thorsen, M 2011: BMR 24 "Lilleborg", Vestermarie sogn, matr.nr.195g (upubliceret udgravningsberetning for udgravning, 2011.

TV2-Bornholm har bragt flere indslag og foredrag, hvor resultaterne fra Bornholms Museums udgravning i 2010 omtales.

I 2017 indgik Lilleborg i TV2-Bornholms serie og Bornholms borge i "Borgen Ø, del 3" - link: <https://www.tv2bornholm.dk/area/specifikt/id/271417>